

Крім того, необхідно враховувати різний рівень комп'ютерної грамотності першокурсників, що також вимагає особистісно орієнтованого підходу.

Висновки. Особистісно орієнтована технологія навчання інформатики та комп'ютерної техніки реалізується через практичну діяльність і кредитно-модульну систему навчання, що дозволяє реалізувати системний підхід до навчання та сформувати гнучку динамічну структуру ієрархічних взаємозв'язків між рівнями підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большая советская энциклопедия. – М.: Изд-во «Советская энциклопедия», 1973. – Т. 12. – 622 с.
2. Головань М.С. Інформатична компетентність як об'єкт педагогічного дослідження // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: Збірник наукових праць. – Харків: УПА, 2007. – № 16. – С. 314 – 324.
3. Головань М.С. Інформатична компетентність: сутність, структура та становлення // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах: Науково-методичний журнал. – 2007. – № 4. – С. 62 – 69.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.
5. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии: в 2 т. – М.: Педагогика, 1989. – Т. 1. – 485 с.
6. Сериков В.В. Личностно-ориентированное образование // Педагогика. – 1994. – № 5. – С. 16 – 21.

УДК 371.13:7.02(045)

О.В. Гулей

*Сумський державний
педагогічний університет*

ВИТИНАНКА ЯК ЗАСІБ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглядаються деякі аспекти вдосконалення фахової підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва в контексті вивчення курсу «Мистецтво регіону». Основна увага приділена «витинанці» – одному з видів традиційного народного мистецтва на Сумщині.

В статье рассматриваются некоторые аспекты усовершенствования профессиональной подготовки будущих учителей изобразительного искусства в контексте изучения курса «Искусство региона». Основное внимание уделено «вытынанке» – одному из видов традиционного народного искусства на Сумщине.

The article deals with some aspects of improving professional training of future arts teachers in the context of studying the «Regional arts» course. The main attention is paid to «vytynanka» (embroidery) one of the traditional folk arts in Sumy region.

Постановка проблеми. У контексті Болонського процесу інтеграційні тенденції в мистецькій освіті потрібно пов'язувати з національними традиціями. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема формування творчої активності та фахової підготовки у студентів факультетів мистецтв вищих педагогічних закладів засобами декоративно-прикладного мистецтва на основі вивчення особливостей традиційних народних ремесел свого регіону. Саме тому необхідно забезпечити найбільш ефективні умови для формування творчих здібностей і професійної майстерності у майбутніх фахівців щодо засвоєння особливостей технік і технологій різних видів народної творчості Сумщини.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема формування творчої активності та художньої майстерності засобами традиційного народного мистецтва у студентів завжди була в центрі уваги науковців.

На кращих творах декоративного мистецтва України, свого регіону потрібно навчати молодь бачити і відчувати колір, лінію, форму. Важливість національного спрямування у вихованні підростаючого покоління відзначали такі українські прогресивні діячі, педагоги, як Б. Грінченко, М. Грушевський, М. Драгоманов, В. Сухомлинський та ін.

Значення основ декоративно-прикладного мистецтва у світовій культурі розглядали в історико-теоретичних працях М. Алпатов, Б. Віппер, Н. Волкова, Л. Фрейнберг.

Місце і роль традиційного народного мистецтва в системі художньої освіти не залишається поза увагою сучасних педагогів-науковців. Проблеми художньо-творчого розвитку студентів у процесі практичної роботи з різними видами народної творчості розглянуті Ю. Алієвим, О. Гевко, Е. Кисимисовим, Н. Назаровим, Л. Пановою, Г. Полянською, С. Романцовим та ін.

У своєму дисертаційному дослідженні «Формирование творческой активности студентов в процессе обучения декоративно-прикладному искусству» Е. Кисимисов науково обґрунтовує та експериментально перевіряє найбільш ефективні форми і методи роботи під час вивчення курсу ДПМ. Так, у першому розділі свого дослідження «Научно-теоретические основы формирования творческой активности студентов» автор розглядає роль культурної спадщини, народної творчості та їх вплив на формування художньо-творчих здібностей у студентів у процесі вивчення предмета. На наш погляд, зроблено цікавий огляд

становлення та розвитку народного декоративно-прикладного мистецтва свого регіону майстрами минулого та сучасності як основи формування образотворчої та професійної діяльності художника-педагога [7].

У своїх наукових статтях Е. Кисимисов також приділяє значну увагу ролі декоративно-прикладного мистецтва у формуванні фахівців на художньо-графічних факультетах [6, 17 – 21], а також розглядає значення вдосконалення теоретичних засад навчального курсу дисциплін декоративно-прикладного спрямування, зокрема увага приділена основам орнаментального мистецтва в навчально-методичному посібнику для студентів художньо-графічних факультетів [5].

У дисертаційному дослідженні О. Гевко «Національно-патріотичне виховання студентів вищих педагогічних закладів засобами декоративно-ужиткового мистецтва» висвітлюється роль і можливості засобів народного мистецтва для успішної реалізації національно-патріотичного виховання у вищих педагогічних закладах. Автор обґрунтував та експериментально перевірів педагогічні умови і методику формування національно-патріотичних рис засобами декоративно-ужиткового мистецтва [2]. Основний зміст дисертаційного дослідження також відображений у низці публікацій.

Значну увагу мистецтву «витинанки» приділив педагог-науковець С. Романцов, який відзначає, що сьогодні мистецтво «*витинання*» набуває особливої актуальності – успішно застосовується для оформлення книг, журналів, художніх листівок, а також на багатьох плакатах і стендах візерунки витинанок є вдало знайденими, високого художнього рівня заставками, декоруваннями сучасного життєвого середовища, вітрин магазинів, вікон будинків тощо. Витинанки мають широкі прикладні можливості. Зроблено багато цікавих спроб застосування оригінальної орнаментики витинанок у різних видах декоративного мистецтва. Сьогодні успішно застосовуються ажурні витинанки у художній обробці металу, декоруванні керамічних плиток, для оздоблення поліграфічної продукції, в організації сценічного простору театральних вистав тощо [8, 68 – 78].

Мета статті – розглянути деякі аспекти вдосконалення фахової підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва під час вивчення курсу «Мистецтво регіону». Основна увага приділена одному з видів традиційної народної творчості на Сумщині – «витинанці», яке ще називають «паперовим дивом».

Метою навчального курсу «Мистецтво регіону» є розширення та

засвоєння отриманих студентами знань і практичних навичок під час занять декоративно-прикладним мистецтвом з урахуванням регіональних особливостей, формування вмінь та їх творчого застосування у професійній діяльності.

«Мистецтво регіону» є однією із фахових дисциплін підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва на факультеті мистецтв Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка. Протягом навчання студенти ознайомлюються із регіональними особливостями різних видів народної творчості: витинанки, писанкарства, ткацтва, вишивки, вибійки, гаптування, бісерок, розпису на тканині.

Виклад основного матеріалу. Витинанка – вид народної декоративної творчості, що має глибокі та багаті традиції. В Україні побутували спочатку серветкові витинанки, надалі їх почали замінювати тематичними симетричними композиціями. Мистецтву витинанок властиві лаконізм та особлива виразність.

Перші відомості про народні паперові прикраси в українських селах з'явилися у XIX ст. Вони були великих розмірів, і селяни оздоблювали ними свої хати. Мотиви узорів у народному витинанні були запозичені з інших видів народної творчості – вишивки, розпису, ткацтва, вибійки, оскільки витинанки з'явилися значно пізніше. Термін «витинанка» уперше згадується у 1913 р. [1, 222].

Інструмент для витинання дуже простий і доступний для кожного: великі ножиці, ніж та пробійники – своєрідні штампики, які в розрізі мають форми ромбиків, трикутничків, кружечків. Від того, як складено аркуш паперу, залежить і майбутній малюнок витинанки. Якщо він складений лише вдвоє, то утворює стрічковий малюнок з однією віссю симетрії, а якщо у чотири, вісім, шістнадцять складок, то вирізані фігури малюнка розміщуються колом по променевих осях складеного паперу. Витинанки здебільшого виготовлялись з білого та кольорового паперу. Їх використовували для прикрашання стін, вікон, полиць, груб, коминів, печей.

Українські народні паперові витинанки як прикраси сільських хат з'являються у середині XIX ст., незалежно від писарських і дворянських витинанок. Орнамент традиційних витинанок – здебільшого геометричний і рослинний, зустрічаються також антропоморфні та зооморфні мотиви, зображення предметів побуту та архітектури.

Витинанки кінця XIX – початку XX ст. вирізняються високою художньою майстерністю. У кожному регіоні та в багатьох осередках вони набули своєрідних локальних ознак щодо трактування матеріалу, форми, силуету, технічної вправності, відчуття ритму, пропорцій, симетрії, багатства орнаментики тощо.

Як же майстри розміщували витинанки? На сволоках – ромбовидні та квадратні (в основному 16×16 см) так, щоб гострими кутами вони торкались одна одної і мали почергове забарвлення та розмаїтість витинання. Зустрічались і круглі витинанки на сволоках.

Настінні різьблення мали здебільшого розміри, близькі до 40×60 см і більше. Витинанки, що їх розміщували у вікнах, мали білий колір і розміри вікнини. Для сволоків витинали геометричні орнаменти, для стін – рослинні мотиви та стилізованих птахів, звірів, людей. Людські постаті komponували часто попарно («Баби», «Дівчата», «Хлопці»), а потім ці пари наклеювали рядком по всій стіні [9, 18 – 22].

Сучасні витинанки перестали бути лише селянськими виробами та хатніми прикрасами. У 20 – 30-ті роки XX ст. їх використовували для оздоблення клубів, читалень, стіннівок і плакатів, а з 60-х років витинанки експонуються на виставках, їх застосовують для оформлення поліграфічної продукції.

Навесні 1980 р. у Львівському музеї етнографії та художнього промислу відбулася перша ретроспективна виставка «Українські витинанки». Вона продемонструвала розвиток цього оригінального виду мистецтва і його досягнення. Тут виставляли свої твори народні майстри витинання, професійні та самодіяльні художники з багатьох областей України [1, 223].

Паперові витинанки придатні й в умовах сучасного міста. Вони застосовуються як новорічні прикраси для вітрин і вікон.

До техніки витинання і мотивів народних візерунків усе частіше звертаються сучасні художники. Відсутність духовного наповнення в роботі майстра призводить до небажаної стилізації, підробки сучасного виробу під твори майстрів минулих століть. Слідувати традиціям зовсім не означає точно повторювати вироби, створені багато років тому. Саме поняття «традиція» обґрунтовує необхідність розвитку та руху. Уникнути такої стилізації, з якою ми, на жаль, ще зустрічаємось у роботах деяких майстрів, особливо це стосується майстрів-початківців, величезна роль відведена мистецтвознавцям. Щоб створити річ, яка б відображала кращі досягнення рідного краю,

недостатньо володіти загальною високою культурою і тонким художнім смаком, автору необхідно добре оволодіти знаннями місцевих традицій.

Витинанка як вид мистецтва плідно розвивається, її традиції успішно використовуються в поліграфічній продукції, театральньо-декораційному мистецтві, оформленні сучасних інтер'єрів. В Україні є окремі майстри, які присвятили свою творчість «паперовому диву», зокрема й на Сумщині. Ознайомлюючись з їх виробами, вивчаючи їх творчість, деякі студенти нашого факультету навіть починають творчо працювати в цій техніці. Беруть участь у різних конкурсах, фестивалях, виховуючи свої естетичні смаки, а також, стимулюючи розвиток індивідуального на основі існуючого суспільно-історичного досвіду, де формується світогляд особистості. Тобто відбувається використання традицій з утіленням новаторства, а не просто копіювання зразків народного мистецтва.

За технологічними та художніми особливостями витинанки поділяють на:

- **ажурні** (зображення міститься у прорізах);
- **силуетні** (зображення є силуетом);
- **одинарні** (виготовлені з одного аркуша);
- **складні** (або *аплікаційні*, з кількох аркушів паперу, тому завжди багатоколірні).

Залежно від прийомів виготовлення аплікаційні витинанки бувають:

- ✓ **накладними** – елементи накладаються один на один «гіркою»;
- ✓ **складеними** – це великомасштабні твори, орнаменти, зображення яких виконуються з окремих елементів, складених один поряд з одним, утворюючи цілісну композицію.

Твори цього виду мистецтва за функціональними особливостями поділяються на *типологічні групи*, які відрізняються орнаментикою декоративно-тематичних композицій.

Настінні прикраси – найбільший рід витинанок для оздоблення стін:

- **фігурки** – силуетні твори (*пташки, вершники, ляльки, «сонечка» тощо*);
- **дерева** – група витинанок, що символізує природу (*дерево, дерево із пташками, гілка, букет, вазон тощо*);
- **фіранки** – ускладнений варіант стрічкових витинанок (*серветки, порт'єри, шпалери*);
- **іграшки** – своєрідні ілюстрації до казок та оповідань;

▪ **виставочні витинанки** – ажурні тематичні твори, пристосовані до експонування на виставках, а також для оздоблення поліграфічної продукції (*витинанки-плакати, екслібриси, вітальні листівки тощо*) [1, 217 – 234].

Усі ці техніки та прийоми виготовлення витинанки притаманні Слобожанщині. Зокрема, вони відображені у роботах майстрині Надії Гудилко. Її композиції приголомшують нас ритмікою, пластикою та гармонією ліній. Найбільш відомі роботи – *«Калинове намисто», «Рік півня в Україні»*. Хочеться відзначити ще кілька робіт, які вирізняються яскравістю та динамічністю: *«Помаранчевий салют», «Помаранчевий вазон», «Півники в горобині»*.

У цьому ж виді мистецтва плідно працює член Національної спілки майстрів народного мистецтва України Валентина Коздровська. Дотримуючись давніх традицій, майстриня використовує під час створення своїх робіт символ *«дерево життя»*, що росте із землі й поступово вгорі симетрично розгалужується. З огляду на це, показовими є композиції *«Дерево життя», «Жар-птиці», «Птахи сонця», «Ранок»*.

Серед майстрів декоративно-прикладного мистецтва Сумщини потрібно відзначити Людмилу Шевченко. Майстриня теж звертається до основного символу національної витинанки – *«дерево життя»*, полюбляє зображувати стилізованих птахів. Це яскраво простежується в роботі *«Світ птахів»*.

Під час проходження *«Музейної практики»* на базі Сумського художнього музею ім. Н. Онацького студенти мають змогу ознайомитися із роботами відомого художника-графіка І. Нарбута, виконаними в техніці *«силует»*, що знаходяться у фондах нашого музею.

Під час проходження *«Педагогічної практики»* досвід ознайомлення із цим видом народної творчості став у пригоді майбутнім фахівцям, вони мали змогу переконатися, як важливо збирати, зберігати, вивчати і передавати майбутнім поколінням народні традиції. Використовуючи досліджені матеріали під час розробок уроків та демонстрування наочності, виготовленої своїми руками, майбутні вчителі образотворчого мистецтва мали можливість застосовувати свої знання і вміння з цієї галузі не тільки як педагоги, але й як автори творчого виробу.

Висновки. Аналіз деяких аспектів традиційної народної творчості та розвитку декоративно-прикладного мистецтва Сумщини дозволяє зробити висновок про те, що поглиблення знань студентів про один із видів мистецтва *«витинанку»* у контексті вивчення курсу *«Мистецтво регіону»* спрямоване на

формування у студентів:

- наукових знань;
- національної самосвідомості;
- загальнолюдських цінностей;
- поваги до історичного минулого свого народу;
- шанобливого ставлення до культурно-мистецької спадщини свого регіону;
- застосування практичних умінь і навичок у творчих роботах.

Отже, техніка «витинання» відкриває майбутнім фахівцям образотворчого мистецтва широкі можливості у сфері декоративно-прикладного мистецтва, художньо-промислової графіки та дизайну. Розглянуті нами методичні аспекти потребують подальшої розробки щодо створення нових програм, методичних рекомендацій, навчальних посібників тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Є. Декоративно-прикладне мистецтво: Навчальний посібник для студентів педагогічних інститутів. – Львів: Світ, 1993. – 271 с.
2. Гевко О. Національно-патріотичне виховання студентів вищих педагогічних закладів засобами декоративно-ужиткового мистецтва: Автореферат дис. ... канд. пед. наук. – Київ, 2003. – 20 с.
3. Гевко О. Патріотичне виховання студентів засобами народознавства // Соціалізація особистості: Зб. наук. праць – К.: НПУ, 1999. – С. 56 – 61.
4. Гевко О. Роль декоративно-прикладного мистецтва в етнопедагогіці // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції: Етнонаціональний розвиток в Україні та стан української етнічності в діаспорі: сутність, реалії, конфліктності, проблеми та прогнози на XXI ст. / За ред. проф., док. соц. н. М. Пірен. – Київ – Чернівці: Київський військовий гуманітарний інститут, 1997. – Ч. 1. – С. 378 – 382.
5. Кисимисов Е. Основы теории орнаментального искусства: Учебно-методическое пособие для студентов художественно-графических факультетов. – Алматы: Gamma S, 2007. – 50 с.
6. Кисимисов Е. Роль декоративно-прикладного искусства Казахстана в формировании специалистов на художественно-графических факультетах // Педагогические науки. – 2007. – № 5. – С. 17 – 21.
7. Кисимисов Е. Формирование творческой активности студентов в процессе обучения декоративно-прикладному искусству (на примере ткачества): Автореферат дис. ... канд. пед. наук. – Омск: Gamma S, 2007. – 20 с.
8. Романцов С.В. Витинанки, крок в минуле та сучасне: Методичні рекомендації. Авторська програма курсу «Витинанка». – Шостка, 2001. – 80 с.
9. Станкевич М.С. Українські витинанки. – К.: Грайлик, 1995. – 122 с.